

Skärlund, Sanna 2021: "Hålt Munnen på dig din Galgeristare." Om användningen av tillmälen i dramer från tre sekler 1700–2000. *Folkmålsstudier*, nr 59. S. 135–164.

Sanna Skärlund

”HÅLT MUNNEN PÅ DIG DIN GALGERISTARE”¹ OM ANVÄNDNINGEN AV TILLMÄLEN I DRAMER FRÅN TRE SEKLER 1700–2000

Abstract

This article presents the results of a study of invectives in 45 Swedish theatre plays from the period 1700–2000. The purpose of the study is to discuss who uses invectives, with respect to gender, class, and age, and what functions such expressions fill in the dialogues, as well as how the use of invectives has changed over time. Situations of conflict are interesting from a language-point of view, but they are not very easily documented in real life. Theatre plays are useful in this respect, since they make it possible to analyse how authors have imagined quarrels developing, word-by-word, as well as provide insights into how foul language has been used historically. From a close reading of passages that include invectives in the plays, it is concluded that men and people from the upper classes use such expressions the most, which is in part explained by the fact that these groups are overrepresented in the plays. As expected, the invectives found are most often used for criticism or abuse. However, an interesting conclusion to be drawn from the study is that such expressions are not only used in quarrels. Sometimes they form the base for group-inclusion, or even intimacy, between close friends or lovers. In fact, in some of the plays, words of abuse such as *fjolla* ('foolish woman') are used in a loving and friendly way, often involving a sense of humour.

*1 Inledning*²

– *Skynda dig din Slinka och rör Benen på dig, at jag en gång må slippa detta Följe. (Le Tartuffe eller Den skenhelige, 1730)*

Med repliken ovan inleds dramet *Le Tartuffe eller Den skenhelige* från 1730. Madame Petronella är arg och låter ilskan gå ut över sin piga genom att kalla henne *din Slinka*. Tillmålet yttras alltså i affekt och riktas nedåt, mot en person med lägre status. Är det i sådana situationer som tillmälen främst förekommer

¹ *Galgeristare*: ”person som förtjänar att hängas; bov, skurk; ofta ss. skymfligt tillmäle” (SAOB 1929, Bd 10:G37, se *galge*).

² Jag vill rikta ett varmt tack till de anonyma granskarna och tidskriftens redaktörer för många kloka synpunkter på tidigare manusversioner. Stort tack också till Åke Wibergs stiftelse som genom ett generöst stipendium frigjort tid för genomförandet av undersökningen.

i svenska dramer? I den här artikeln kommer jag att besvara den frågan genom att redovisa resultatet av en undersökning av hur tillmälen används i dramadialoger från perioden 1700–2000. Tillmälen är spännande eftersom de säger mycket om vilka värderingar och normer som råder i det samhälle där de används. Exempelvis har Svahn (1999) kunnat konstatera att ett genomgående motiv bland svenska invektiv är att kvinnor skälls för bristande sexuell moral, medan män istället anklagas för att vara omanliga.

Ett *tillmäle* är enligt såväl *Svensk ordbok* (2009) som *Svenska Akademiens Ordbok* (SAOB 2004, Bd 34:T1311) en förolämpande eller nedsättande benämning på en vanligen tilltalad person. Den nedsättande aspekten nämns också för andra ord som används i samma eller liknande betydelse: *glåpord*, *skällsord*, *invektiv* och *skymford*. Men som undersökningen kommer att visa används tillmälen inte alltid för att förolämpa den tilltalade – i själva verket kan sådana uttryck också ha andra, mer positiva, funktioner.

Materialet som används i den här studien utgörs av korpusen *Svensk dramadialog*, skapad vid Uppsala universitet. Dramakorpusen gör det möjligt att komma åt talspråksliknande texter från tidsperioder vilka inte erbjuder bevarade transkriptioner av verkliga samtal. Dramerna kan också ge oss information om hur människor kan tänkas reagera språkligt i situationer som bråk och gräl, vilka inte så lätt låter sig dokumenteras ens i nutiden (Melander Marttala 2012:2). Sörlin (2008:14), som analyserat konfliktsituationer i dramakorpusen, menar att varken konflikter eller dialog i fiktionen är särskilt väl utforskade områden.

Förhoppningen är förstås att studien inte enbart ska säga någonting om författarnas val i de specifika analyserade dramerna, utan att den också ska ge fördjupade kunskaper om användningen av tillmälen generellt, även utanför dramatiken. En undersökning av ett talspråksnära material som dramer kan ge oss kunskaper om vilka faktorer som historiskt har påverkat bruket av tillmälen, t.ex. när det gäller talarens och den tilltalades kön, klass och ålder. Dessutom gör dramakorpusen det möjligt att se hur dessa faktorer relevans för användningen av tillmälen har förändrats över tid. Undersökningen kan därmed föras till forskningsområdet historisk sociolingvistik, inom vilket intresset för språkförändringar ofta är centralt (Nevalainen 2015:264). Den sociolingvistiska utgångspunkten stämmer väl överens med ett av de övergripande målen med projektet *Svensk dramadialog under tre sekler*, vilket är det sammanhang dramakorpusen tillkom i. En viktig forskningsuppgift för projektet ansågs nämligen vara att ”studera dramernas språk-sociala differentiering och variation på olika språknivåer efter rollfigurernas sociala position, könstillhörighet och karaktär samt efter samtalssituation” (Melander Marttala 2004:7).

2 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med studien är att få kunskap om vem som använder tillmälen och vilka funktioner sådana uttryck fyller i de 45 dramerna i korpusen *Svensk dramadialog* (1700–2000), liksom att ta reda på om användningen av tillmälen har förändrats över tid. De forskningsfrågor som undersökningen försöker besvara är därmed följande:

- Vem använder tillmälen riktade till vem i dramerna, med avseende på kön, klass och ålder?
- Vilken funktion fyller tillmälen i dramadialogerna?
- Sker någon förändring över tid ifråga om användningen av tillmälen i dramerna?

I följande avsnitt 3 beskrivs några slutsatser som kan dras av tidigare forskning om tillmälen, medan efterföljande avsnitt 4 och 5 redovisar undersökningens material och metod. Resultatet av studien presenteras i avsnitt 6, för att därefter sammanfattas och diskuteras i avsnitt 7.

3 Bakgrund

Svensk forskning om förolämpande uttryck i äldre svenska texter har tidigare publicerats av bl.a. Edlund (1980a b, 1996), G. Andersson (1998, 1999), Svahn (1999) och Falk (2011). Dessutom har Stroh-Wollin (2008) analyserat svordomar (exklusive tillmälen) i korpusen *Svensk dramadialog* och Sörlin (2008) och Malmberg (2012) undersökt verbala konflikter i samma material. I det följande redogör jag först (i avsnitt 3.1) för några slutsatser som har dragits om svärande i förhållande till kön, klass och ålder, för att därefter (i avsnitt 3.2) beskriva några av de funktioner som tillmälen anses kunna ha.

3.1 Svärande i förhållande till kön, klass och ålder

Undersökningen av vem som använder tillmälen riktade till vem i dramakorpusen tar sin utgångspunkt i de traditionella sociolingvistiska variablerna kön, klass och ålder. Denna del av studien skulle därmed kunna beskrivas som variationslingvistisk: den analyserar språklig variation som beroende av sociala strukturer (Johansson & Karlsson 2017:58). Utgångspunkten är förstås att variationen inte är slumpartad utan att ”det är frågan om en ordnad heterogenitet” (Nordberg 2007:103).

Tillmälen kan räknas till fult språk i allmänhet (L.-G. Andersson 1985), och de räknas ibland till svordomsorden (t.ex. hos Ljung 1984), särskilt inom engelskspråkig forskning, inom vilken tillmälen ofta tas upp i beskrivningar som gäller svärande (swearing) generellt (se t.ex. Andersson & Trudgill 1990; Hughes 1991; Jay & Janschewitz 2008). Traditionellt har unga män ur arbetarklassen ansetts vara mest positivt inställda till svärande och slangord, vilket brukar förklaras med att sådana uttryck i vissa sammanhang har en dold prestige (se t.ex. Einarsson 2004:173f; Stapleton 2010:291; Beers Fägersten & Stapleton 2017:6). Svahn (1999:28ff) påpekar att invektiv kan räknas till slangorden, och att det är ett välkänt faktum att kön, ålder och klasstillhörighet påverkar benägenheten att använda sådana ord – unga män ur arbetarklassen antas använda orden i störst utsträckning, medan äldre kvinnor i överklassen använder orden mest sällan. Stroh-Wollins (2010) undersökning av svordomsbruket idag visade också att yngre män hade en mer tolerant inställning till svordomar än yngre kvinnor, vilka i sin tur var mer toleranta än både kvinnor och män i medelåldern och äldre.

I Stroh-Wollins (2008) undersökning av svordomsbruket i korpusen *Svensk dramadialog* var tillmälen inte inkluderade. Hennes studie visade att männen stod för betydligt fler svordomar än kvinnorna i dramerna, förutom under slutet av 1700-talet, då kvinnor och män yttrade ungefär lika många sådana uttryck (se Stroh-Wollin 2008, bilaga 2). I hennes undersökning visade sig också tjänstefolk använda fler svordomar än de högre klasserna i dramer från 1700-talet och början av 1800-talet (Stroh-Wollin 2014). Dessutom använde män och kvinnor olika svordomsuttryck under denna period, och detsamma gällde över- och underklassen. Utifrån en undersökning av skällsord i rättsprotokoll menar dock G. Andersson (1999:57) att kvinnor och män använde samma tillmälen under 1600- och början av 1700-talet; däremot fanns skillnader i vilka ord som användes för att skymfa kvinnor respektive män.

3.2 Tillmälens varierande funktion

Svahn (1999:16ff), som undersökt tillmälen från medeltiden och framåt, menar att det finns tre huvudsakliga anledningar att använda sådana ord: för att uttrycka affekt, utöva makt eller som del av en gruppjargong. Dessutom tar hon upp två mindre vanliga orsaker att använda orden: för att visa intimitet respektive erövra orden och ta bort deras negativa klang. I en genomgång av hur förolämpningar (insults) används anger Mateo och Yus (2013) tre anledningar att använda sådana uttryck: att kränka den tilltalade, berömma denna person eller stärka vänskapsband. L.-G. Andersson (1985:113ff)

beskriver tre sociala motiv till användningen av kraftuttryck som liknar de redan nämnda: att skälla på någon annan, ange grupptillhörighet respektive visa vänskap.

Det är kanske framförallt ord som har med homosexualitet att göra som har förekommit i det erövrade syfte som Svahn (1999:27f) nämner (t.ex. *bög*, *flata*), men också uttryck som tidigare använts nedsättande om kvinnor, som när *bitch* istället för att tolkas negativt beskrivs vara en förkortning för *babe in total control of herself*. När tillmälen används för att ge utlopp för ilska och frustration kan sådana ord enligt Svahn (1999:20) ses som en ersättning för fysiskt våld. Maktutövning förekommer när en individ ur en överordnad grupp använder sig av tillmälen för att trycka ned en person ur en underordnad grupp, medan tillmälen som en del av en gruppjargong främst, men inte uteslutande, används av ungdomar, ofta med ett tydligt inslag av humor (Svahn 1999:21ff). Ambjörnsson (2004:196) diskuterar i en avhandling i etnologi hur ord som *hora* och *slampa* visserligen kan fungera stigmatiserande, men också hade en mer flytande innebörd bland de gymnasieelever på barn- och fritidsprogrammet (BF-klassen) som hon följt: ”Det var till exempel inte helt sällan som tjejerna i BF-klassen kallade varandra hora eller slampa. Ofta fanns en underton av skämtsamhet, närapå intimitet, och sällan verkade någon ta speciellt illa upp” (Ambjörnsson 2004:196). På liknande sätt nämner L.-G. Andersson (1985:118) att tillmälen kan förekomma mellan vänner i en rå men hjärtlig ton.

Flertalet forskare tar alltså upp att tillmälen kan ha såväl negativa som positiva användningsområden. Många har också betonat att det inte går att tolka hur förolämpande ett nedsättande uttryck är utan kunskap om kontexten: ”The ultimate offensiveness of words is determined entirely by pragmatic variables such as speaker–listener relationship and social–physical setting, as well as the words used and tone of voice” (Jay 2009:154, jfr också Jay & Janschewitz 2008:285; Mateo & Yus 2013:89; Stenström 2017). I de dramer som har analyserats för den här studien ges ofta ledtrådar till hur relationen mellan talare och tilltalad ska tolkas i den inledande rollistan och i de scener som föregår ett tillmäle, och dessutom kan den reaktion ett tillmäle framkallar säga något om hur uttrycket uppfattas i situationen. Samtidigt är det förstås inte lätt att veta i hur stor utsträckning rollfigurernas tal och handlande överensstämmer med hur verkliga, samtida människor skulle ha agerat. Stroh-Wollin (2008:39ff) diskuterar hur dramadialogen inte kan jämföras med autentiskt talspråk och påpekar att slutsatser om stilistiska och sociala förhållanden utifrån dramerna bör dras med viss försiktighet. Hon anger dock också att inkluderandet av flera dramer från varje period åtminstone gör att enskilda författares egenheter får mindre påverkan på resultatet.

4 Material

Dramakorpusen består av 45 dramer från sex olika tidsperioder, det äldsta daterat 1730 och det yngsta 1997 (se Melander Marttala & Östman 2000 och Melander Marttala & Strömquist 2001 för beskrivningar av korpusen; en översikt över svensk dramatiks litterära och teaterhistoriska kontext från 1600-talet och framåt presenteras av Strömquist 2003). Korpusen har sammanställts vid Uppsala universitet, där också en stor mängd undersökningar har genomförts med dramerna som utgångspunkt (en översikt ges i Melander Marttala 2012). Totalt uppgår dramerna till drygt 805 000 ord, som framgår av tabell 1.

Tabell 1. Antal dramer och antal ord i korpusen *Svensk dramadialog*, per tidsperiod (uppgifter från Melander Marttala & Strömquist 2001).

Tidsperiod	Antal dramer	Antal ord
1725–1750	5	110 380
1775–1800	5	63 630
1825–1850	5	96 350
1875–1900	10	170 710
1925–1950	10	201 580
1975–2000	10	162 490
<i>Totalt</i>	<i>45</i>	<i>805 140</i>

Eftersom dramer huvudsakligen utgörs av dialoger kan de förmodas vara mer talspråksnära än andra litterära texter, även om de också följer särskilda konventioner och är tänkta att spelas på en scen (Melander Marttala 2004:9; Sörlin 2008, kap. 2). Melander Marttala (2006:11) framhåller särskilt att dramadialoger skiljer sig från vanliga samtal genom att ha dubbla mottagare: yttranden är riktade både till andra deltagare på scenen och till publiken. Detta innebär att skillnader mellan individer av olika klass och kön kan ha förstärkts i rollkaraktäriserande syfte (jfr Stroh-Wollin 2014:181).

5 Metod

Svahn (1999:15) konstaterar att skällsord ibland förknippas med ord riktade *till* en person, snarare än ord använda *om* en person. Det är just nedsättande ord i tilltal som analyseras i den här studien. Nominalfraser vars främsta

uppgift det är att peka ut vem som tilltalas och påkalla denna persons uppmärksamhet definieras av *Svenska Akademiens grammatik* (hädanefter SAG, 1999, 4:791ff) som vokativfraser. SAG (1999, 4:791–806) tar upp sju olika typer av vokativfraser, av vilka tre är relevanta här: andra personens pronomen, substantiv i obestämd form och nominalfraser med possessivt pronomen. Utifrån beskrivningen i SAG inkluderades i studien nominalfraser inledda av pronomenen *du/ni/din/ditt/er* och *era* samt fristående negativt laddade nominalfraser i obestämd form.

I hela dramamaterialet (45 pjäser) excerperades genom korpussökningar alla nominalfraser inledda av *din* eller *ditt* vilka pekar ut en tilltalad individ (med variantformen *dit*, vilken återfinns i de äldsta dramerna). Eftersom SAG (1999, 4:798f) särskilt nämner att nominalfraser med svordomar kan användas pejorativt som vokativfraser excerperades också alla vokativfraser med formen (*d*)*jävla/(d)jäkla/förbannade/förbaskade/satans/helvetes* + substantiv i obestämd form, genom sökningar på dessa svordomar i korpusen.

För att vidare finna exempel på tillmälen som inte har formen av en nominalfras inledd av *din/ditt* eller föregås av en svordom läste jag igenom 18 av dramerna: tre dramer från var och en av de sex perioder dramakorpusen är uppdelad i (se bilagan för en förteckning över genomlästa dramer). Vid denna närläsning noterades tillmälen i vokativfraser i tilltal av två olika sorter: dels nominalfraser inledda av pronomenen *du*, *ni*, *er* eller *era*, dels nominalfraser i obestämd form.³ Sådana exempel excerperades också från den närmaste kontexten (en sida före och efter) för de tillmälen jag funnit med korpussökningar i de 27 pjäser som inte lästes i sin helhet.

I några exempel är den tilltalade inte närvarande, men tillmålet används ändå som om denna person vore på plats; sådana exempel har inkluderats i studien (jfr SAG 1999, 4:799). I fem exempel riktar sig tillmålet inte till en annan människa, utan till månen, en hund respektive en orienteringsskärm. Också dessa belägg har inkluderats i undersökningen. Jag har dessutom inkluderat tolv tillmälen som rollfigurer riktar till sig själva, vilka förekommer i pjäserna *Swedenhielms* (1925) och *En uppstoppad hund* (1986).

Politiska tillmälen som *anarkister*, *revolutionärer* och *maoist* har inkluderats i undersökningen, trots att dessa inte nödvändigtvis måste uppfattas som negativa av alla människor (jfr Edlund 1980a:63, L.-G. Andersson 1985:82f och Svahn 1999:31f, som alla påpekar att vad som anses vara ett skällsord till stor del är situationsbundet). Däremot har inte uttryck med en tydligt positiv ursprungsbetydelse inkluderats i studien, även om sådana

³ Tillmälen utgjorda av vokativfraser inledda av pronomenen *du*, *ni*, *er* eller *era* hade förstås också varit möjliga att excerpera med korpussökningar i hela materialet, men detta hade varit mycket tidskrävande: i dramakorpusen finns t.ex. närmare 13 500 belägg på *du*.

uttryck i dramerna i några fall används i en negativ kontext (t.ex. *älskling* i repliken *Dra åt helvete, älskling*). Inte heller har jag inkluderat neutrala ord när dessa inte föregås av negativt laddade attribut (t.ex. ordet *karl* i repliken *Tig karl och vet hut*).⁴

Totalt uppgår det excerperade materialet till exakt 300 tillmälen. Dessa kodades i ett Excel-dokument utifrån svaren på de forskningsfrågor som nämnts i avsnitt 2: vem använder respektive blir tilltalad med tillmälet (med avseende på kön, klass och ålder), samt tillmällets förmodade funktion i den aktuella kontexten.

Talarens och den tilltalades kön framgår normalt av namnet och rollistan i början av dramat. I några fall yttras emellertid tillmälen samtidigt av flera personer av olika kön, medan det i andra exempel är både kvinnor och män som tilltalas med ett tillmäle. Sådana exempel har kategoriserats för sig.

Klasstillhörighet har vanligen gått att fastställa genom att yrke eller titel nämns i rollistan eller i texten. Till hjälp vid kategoriseringen har jag även haft beskrivningarna av dramerna i Melander Marttala och Strömquist (2001). Som överklass har jag räknat adliga personer, personer som rör sig i samma kretsar som andra adliga personer, personer som beskrivs som rika samt personer med högstatusyrken.⁵ Tjänstefolk av olika slag (kammarjungfrur, drängar, pigor, skurgummor och kuskar m.fl.) har kategoriserats som tillhörande de lägre klasserna, och detsamma gäller arbetare på fabriker och fattighjon. Mäklare, handlande, informatorer, banktjänstemän, pastorer, poliser, husföreståndarinnor, personer som driver café och liknande yrkeskategorier har kategoriserats som tillhörande medelklassen, om det inte särskilt specificeras i rollistan att de är rika. När klasstillhörighet enbart framgår för den ena i ett gift par har båda ansetts tillhöra samma klass. Barn har kategoriserats efter föräldrars status.

För ett trettiotal tillmälen (alla från 1900-talet) har jag inte kunnat fastställa klasstillhörigheten hos talaren. Flera dramer bygger dessutom på att personer är förklädda, vanligen genom att de tycks fattiga men i slutet avslöjas vara av förnäm börd. Jag har tagit fasta på vad övriga rollfigurer (och vanligtvis också publiken) vet om talare och tilltalad vid det tillfälle då tillmälet yttras (en kvinna förklädd till man kategoriseras alltså som man tills förklädnaden avslöjas).

⁴ Befintliga egennamn som används nedsättande har inte heller räknats med: *Omfale*, *Mefistofeles*, *Ragatha* – det sistnämnda om en person som egentligen heter *Agatha*. *Fjantmaja* inkluderades emellertid, eftersom detta inte är ett verkligt namn (se exemplet i (5) nedan för repliken innehållande detta tillmäle).

⁵ Det gäller följande yrken: grosshandlare, fabrikkör, överste, kapten, bankir, ryttmästare, förste kommissarie samt (en rik) advokat.

En exakt åldersangivelse förekommer endast i fyra av dramerna.⁶ Därför har talarens och den tilltalades ålder istället kategoriserats efter generationstillhörighet. Barn kategoriserades för sig (<16 år) medan unga vuxna utan barn och personer med små egna barn utgjorde en annan grupp (ca 16–40 år), liksom människor i medelåldern och personer med vuxna barn (ca 41–60 år). Rollfigurer som beskrivs som äldre fick tillsammans med personer med vuxna barnbarn utgöra den sista gruppen (>60 år). För bifigurer framgår generationstillhörigheten emellertid sällan. Tjänstefolk av olika slag har jag alltid räknat till kategorin 16–40 år, om det inte explicit framgår av texten att de är äldre än så eller barn. För ett fyrtiotal tillmälen har jag inte kunnat fastställa talarens ålder alls.

Tillmälenas funktion kategoriserades med utgångspunkt i de olika områden som nämns av Svahn (1999:16ff): affekt, maktutövning, gruppjargong respektive intimitet. Svahn nämner också att skällsord kan användas för att erövra ett uttryck och ta bort dess negativa klang, men detta har jag inte funnit exempel på i materialet. För att kunna avgöra vilken funktion ett tillmäle har studerades kontexten före yttrandet flera sidor tillbaka. Kunskap om kontrahenternas inbördes relation, andra verbala och icke-verbala uttryck i anslutning till tillmälet (t.ex. våld eller hot om våld), liksom hur den tilltalade reagerar på tillmälet har också varit relevant för kategoriseringen.

Att avgöra vilka tillmälen som fungerar som uttryck för maktutövning visade sig svårt eftersom tillmälen som skulle kunna tillhöra denna kategori också normalt innehåller negativ affekt (jfr artikelns inledande exempel, där Madame Petronella skäller på sin piga). Jag valde därför att inte urskilja denna grupp som en egen kategori. Gränserna mellan gruppjargong och intimitet är inte heller skarp, vilket diskuteras vidare i avsnitt 6.2.2. Vid avgränsningen av vilka tillmälen som kan ses som exempel på ett gruppspråk har jag tagit fasta på att uttrycket dels inte ska förekomma i en situation präglad av negativ affekt, dels att mer än en person inom samma umgängeskrets ska använda sig av tillmälen i sådana icke-negativa situationer. Som gruppjargong har jag dock inte räknat tillmälen som används mellan personer i ett kärlekspar; sådana exempel har istället setts som uttryck för intimitet.

⁶ I tre av dramerna anges exakt ålder i den inledande rollistan: *Barnhusbarnen eller Verldens dom*, *Farligt umgänge* samt *Clearing* (i den sistnämnda dock enbart för huvudpersonerna). I *Natten är dagens mor* anges istället rollfigurernas födelseår i rollistan.

6 Resultat

Genomgången av de 45 pjäserna i dramakorpusen genererade totalt 300 tillmälen. I 13 av dramerna fann jag inte några sådana uttryck alls; övriga 32 texter innehöll 1–42 exempel vardera, funna med de beskrivna exciperingsprinciperna (för en översikt över fördelningen i dramerna, se bilagan). Det finns naturligtvis fler tillmälen i korpusen än dessa, vilka inte fångas med de metoder som använts här men hade kunnat exciperas med en närläsning av alla 45 dramer.

6.1 Användare av tillmälen i dramerna: kön, klass och ålder

I det följande beskriver jag i tre avsnitt vilka som uttalar och tilltalas med tillmälen i dramerna, först med avseende på kön, därefter ifråga om klasstillhörighet och slutligen vad gäller ålder.

6.1.1 Talarens och den tilltalades kön

Den gängse bilden av svordomar som populärast bland män stämmer också med min undersökning av tillmälen i dramakorpusen, vilket framgår av tabell 2.

Tabell 2. Antal tillmälen som yttras av män/kvinnor respektive antal tillmälen dessa blir tilltalade med.

Tilltalad \ Talare	Man	Kvinna	Båda kön/ övrigt	Totalt
Man	153	54	8	215 (72 %)
Kvinna	45	33	3	81 (27 %)
Båda kön	–	–	4	4 (1 %)
Totalt	198 (66 %)	87 (29 %)	15 (5 %)	300

Av de 300 tillmälen jag har funnit används hela 215 (72 %) av en eller flera manliga rollfigurer, 81 (27 %) av kvinnor och 4 (1 %) av grupper av båda könen. Ifråga om den som tilltalas med ett tillmäle är resultatet, såsom syns i tabell 2, ungefär detsamma.⁷

⁷ Bland de tilltalade finner vi förutom män och kvinnor också 15 tillmälen (5 %) uttalade mot grupper med personer av båda könen, personer av okänt kön eller av icke-mänskliga gestalter – här återfinns en hund, månen och en orienteringsskärm.

Eftersom det är vanligare att män än kvinnor både använder och blir tilltalade med tillmälen i dramerna, är det inte heller särskilt förvånande att sådana uttryck oftast förekommer när en man använder ett tillmäle gentemot en eller flera andra män (153 belägg). I det äldsta dramat *Le Tartuffe eller Den skenhelige* (1730) används flertalet tillmälen på detta sätt av fadern Orgon mot sonen Damon. Några exempel syns i (1) (tillmälen är här och i fortsättningen markerade med fetstil):

- (1) ORGON (til Tartuffe): Neij det war för mycket, min hiertans broder, (til sin Son) bewekes dit hårda hierta icke deraf, **du obeskedeliga Fogel?**
 DAMON: Är det wäl mögeligit, at hans fagra ord kunna – – – –
 ORGON: Hålt Munnen på dig **din Galgeristare**. (til Tartuffe) Ack min käre Broder, stiger dock up, jag beder för alt som til är (til sin Son) **du skamlöser**.
 DAMON: Han kan – – – – –
 ORGON: Tjig, säger jag. (Le Tartuffe eller Den Skenhelige, 1730)

Att en man använder ett tillmäle mot en kvinna är ovanligare i dramerna (54 belägg), och ännu mer sällan tilltalar en kvinna en eller flera män på detta sätt (45 belägg), eller en kvinna en eller flera kvinnor med ett tillmäle (33 belägg). Exakt samma könsmonster fann G. Andersson (1998:154f) i rättsprotokoll över verbala angrepp i Askers härad under 1600-talet och början av 1700-talet. Vanligast i hennes material var att en man använde tillmälen mot en man, därefter att en man riktade tillmälen mot en kvinna, vidare att en kvinna behandlade en man på motsvarande sätt och minst vanligt att kvinnor tilltalade andra kvinnor med sådana uttryck. I Falks (2011:201) undersökning av förolämpningar i 1630-talets Uppsala var däremot det vanligaste i de rättsprotokoll som rörde stadsbefolkningen att män förolämpande män och att kvinnor förolämpade andra kvinnor; exempel med könsöverskridande användning var jämnt fördelade och mindre frekvent förekommande.

Det är emellertid inte självklart att männens överrepresentation i det här fallet beror på att deras repliker oftare innehåller tillmälen än kvinnors repliker i dramerna. Männens står nämligen också för en större andel av talutrymmet i korpusen. Melander Marttala (2004:14ff) har analyserat hur stor andel av orden i repliker som män respektive kvinnor står för i de 25 dramerna i korpusen från 1700- och 1800-talet. Dessutom presenterar Stroh-Wollin (2008, bilaga 2) andelen ord i repliker yttrade av kvinnor och män i enskilda dramer, vilket har gjort att jag kunnat räkna ut andelen ord per kön även för de sista två tidsperioderna. Utifrån deras resultat kan översikten i tabell 3 konstrueras över ordens fördelning på kvinnor respektive män i korpusen.

Tabell 3. Andel ord i procent för repliker yttrade av kvinnor/män i dramakorpusen, per tidsperiod (från Melander Marttala 2004, Stroh-Wollin 2008).

Tidsperiod	Andel ord kvinnor	Andel ord män
1725–1750	30 %	70 %
1775–1800	41 %	59 %
1825–1850	29 %	71 %
1875–1900	42 %	58 %
1925–1950	38 %	62 %
1975–2000	41 %	59 %

Som framgår av tabell 3 är kvinnors och mäns talutrymme, särskilt under första halvan av 1700-talet och början av 1800-talet, mycket ojämnt i dramerna, och kvinnornas andel av orden når inte under någon period över 42 %. En viktig orsak till att männen använder fler tillmälen är alltså rimligtvis att de över huvud taget talar mer i dramerna.

Majoriteten av författarna är också män: enbart 11 av 45 dramer (24 %) är skrivna av kvinnor (inget av dessa är från 1700-talet), vilket förefaller kunna ha ett samband med kvinnors mindre talutrymme: av de 11 pjäser i vilka kvinnorna står för en större andel ord än män är 6 författade av kvinnor.⁸ Av de 300 funna tillmälen är det dessutom enbart 25 (dvs. 8 % av tillmälen) som förekommer i någon av de 11 dramer som kvinnor har författat (och 18 av dessa finns i två av dessa texter), vilket skulle kunna tyda på att kvinnliga författare är mindre benägna att låta sina rollkaraktärer använda tillmälen än manliga författare. Stroh-Wollin (2014:183) menar att kvinnliga författare vanligtvis använder svordomar i mindre utsträckning än manliga, och denna slutsats verkar alltså kunna gälla även för tillmälen.

Någon förändring över tid när det gäller talarens och den tilltalades kön har jag inte kunnat finna i materialet. Under såväl den äldsta som den yngsta perioden utgör kvinnornas andel av de excerperade tillmälen omkring en tredjedel, både ifråga om vem som yttrar ett tillmäle och vem som blir tilltalad med ett sådant. Beträffande vilka uttryck som används av kvinnor respektive män har jag inte heller kunnat finna några skillnader bland de excerperade belägen, på det sätt som Stroh-Wollin (2008, bilaga 2) finner en könsuppdelning bland svordomar i dramerna under 1700-talet. Att kvinnor och män använder sig av samma tillmälen stämmer dock väl med G. Anderssons

⁸ Bland övriga fem pjäser skrivna av kvinnor är dessutom fördelningen i andel ord mellan könen mycket jämn i två av dramerna, med 48/52 % och 49/51 % för kvinnors/mäns ordandel av replikerna.

(1999:57) analys av rättsprotokoll från 1600- och början av 1700-talet: hennes slutsats är att båda könen under denna tid använde sig av samma skällsord.

6.1.2 Talarens och den tilltalades klasstillhörighet

I dramerna är det alltså vanligast att män använder tillmälen gentemot andra män, vilket stämmer väl överens med tidigare forskning om bruket av svordomar. Ifråga om klasstillhörighet bekräftas emellertid inte den gängse bilden av arbetarklassens män som de mest frekventa användarna av svordomsuttryck. De excerperade tillmälena yttras tvärtom oftast av en person ur överklassen (i 108 exempel, dvs. 36 % av beläggen), även om fördelningen är någorlunda jämn mellan grupper med olika status, såsom framgår av tabell 4.

Tabell 4. Antal tillmälen som yttras av över-/medel-/arbetarklass respektive antal tillmälen dessa blir tilltalade med.

Tilltalad Talare	Överklass	Medelklass	Arbetarklass	Oklar klass/ övrigt	Totalt
Överklass	57	12	32	7	108 (36 %)
Medelklass	8	55	2	19	84 (28 %)
Arbetarklass	5	2	69	4	80 (27 %)
Oklar klass	3	9	1	15	28 (9 %)
Totalt	73 (24 %)	78 (26 %)	104 (35 %)	45 (15 %)	300

Personer ur medelklassen och arbetarklassen använder tillmälen ungefär lika ofta, i 84 (28 %) respektive 80 (27 %) exempel. Det finns också 28 tillmälen, alla från 1900-talet, vilka yttras av personer vars klasstillhörighet är oklar.

Ifråga om vilka som tilltalas med ett tillmäle är dock resultatet annorlunda. Av tabell 4 framgår att det oftast är personer ur arbetarklassen som blir föremål för sådana uttryck. Det vanligaste är emellertid inte, som man av dessa siffror skulle kunna tro, att någon ur medel- eller överklassen använder ett tillmäle gentemot någon av lägre klass, utan istället att en person ur arbetarklassen tilltalar en annan person från samma klass med ett tillmäle (69 belägg). Även inom överklassen och medelklassen är det oftast en annan person från samma klass som tilltalas med ett tillmäle (i 57 respektive 55 belägg; se (1) för några exempel på tillmälesanvändning inom överklassen). Tillmälen är alltså framförallt något som används gentemot personer av den egna samhällsklassen, vilket säkert till stor del har att göra med att det är personer inom samma klass som rollfigurerna oftast talar med i dramerna.

Samma resultat syns i Sörlins (2008:85) undersökning av konfliktsekvenser i dramerna. Hon finner att så gott som alla sekvenser hon excerperat utspelas mellan personer tillhörande samma klass.

Att någon ur överklassen eller medelklassen använder ett tillmäle gentemot någon ur underklassen händer i 34 exempel. Det rör sig då vanligen om tjänstefolk som tillrättavisas, såsom i Madame Petronellas användning av *din Slinka* i artikelns inledning, eller följande exempel (2) från *Swedenhielms* (1925):

- (2) En skurgumma med en hink i ena handen och en packe post i den andra kommer in från fonden. Hon lägger posten på sekretären och går därefter bort till fönstret.
 ROLF (promenerar av och an): Det svenska samhällets styvbarn är och förblir vetenskapsmannen! [...] Han föraktar pressen och pressen ägnar hans livsverk tre rader! Ha, ha, min käre redaktör Pedersen: det är sannerligen inte roligt att vara vetenskapsman i det här landet. (Är nära att snubbla på gummans hink.)
 Ur vägen, **käring!**
 GUMMAN (sårad): Det är inte roligt att vara skurgumma heller. I bättre hus. (Swedenhielms, 1925)

Det omvända är däremot mycket ovanligt: jag har endast funnit 7 exempel på att någon med lägre status tilltalar en person ur överklassen eller medelklassen med ett tillmäle. I 4 av dessa 7 fall görs yttrandet dessutom tyst, så att den tilltalade inte kan höra det som sägs. Ett sådant exempel syns i (3), där Stina, som beskrivs som *kammar-jungfru*, tilltalar Madame Colique, som har högre status, med ett tillmäle.

- (3) MADAME COLIQUE Kommer in, klädd i Robe med Trompeuse, Silfwer-Ur wid sidan, stora Jouvel-Öron-Boucler och krusadt hår. Niger något hastigt, så snart hon kommer inom dören, går sedan några steg bättre fram, niger på samma sätt, och säger: Jag kunde inte underlåta göra Frun den äran at göra min upwaktning, och det fagnar mig, at Frun mår wäl. Rapar.
 STINA sagta: Twi dig, **din målade Mösse-stäck**, så måtte du antingen kläda dig efter ditt stånd och wett, eller ock lära dig skick efter dina kläder.
 FRUN: Jag tackar Madame derföre; men eljest mår jag icke särdeles wäl i dag, utan måste hålla wid sängen. War så god och sitt ner. (*Den lyckelige banqueroutieren*, 1753)

Stina uttalar tillmälet ”sagta”, vilket i de äldre dramerna normalt betyder att det sker tyst.⁹ Att Madame Colique och Frun inte alls reagerar på kammarjungfruns yttrande visar också att de inte har hört tillmälet.

⁹ Se SAOB, ordet *sakta*: ”om tal l. sång l. bön l. sätt att tala l. röst o. d.: lågmäld; tyst; stilla” (SAOB 1965, Bd 24:S218).

Av resterande 3 tillmälen riktade från en person av lägre klass gentemot någon med högre status sägs 2 till en kung i en suggestiv dröm (i *Midsommardröm i fattighuset*, 1941), medan det sista exemplet förekommer i dramat *Borgaren och Marx* (1970), i vilket just klassmotsättningar är det bärande temat.

I Stroh-Wollins (2014:188, 195) undersökning var svärande vanligare bland tjänstefolk än inom de högre klasserna i dramer från 1700-talet och början av 1800-talet. En sådan skillnad syns emellertid inte bland de tillmälen jag har excerperat från samma period: av de 115 beläggen jag funnit från 1700–1850 yttras 67 av personer ur överklassen, 10 av medelklassen och 38 av de lägre klasserna. Överklassen använder alltså tillmälen betydligt oftare än underklassen i dramerna från denna period, vilket innebär att tillmälen i jämförelse med svordomar inte verkar vara en lika tydlig (under)klassmarkör.

Att majoriteten av tillmälena från 1700-talet framkastas av personer ur de övre klasserna beror säkert till stor del på att det är sådana individer som i störst utsträckning får komma till tals i dramerna. Detta gäller dock förstås också för Stroh-Wollins undersökning av svordomar, där resultatet alltså blev ett annat. Personer ur arbetarklassen får aldrig utgöra dramernas huvudpersoner under denna period, men förekommer däremot ofta som bifigurer. Melander Marttala (2004:16) påpekar att det i dramerna från 1700-talet ”genomgående är rollfigurer ur de högre klasserna som står i fokus för den bärande intrigen”. Detta förändras dock under 1900-talet, då flera av dramerna utspelas i arbetarmiljö.

Någon skillnad mellan vilka uttryck som används inom överklassen respektive underklassen har jag inte kunnat finna. Det frekventa tillmålet *din tok* uttalas till exempel under 1700-talet av såväl en friherrinna och en rik godsägare som av en hushållerska och en kammarjungfru (och uttrycket riktas också mot personer av olika klasstillhörighet). Det likaledes vanliga uttrycket *din lymmel* används under samma århundrade både av en greve, en lantjunkare och en dräng. Därmed syns återigen en skillnad i förhållande till Stroh-Wollins (2014:195) studie, vilken visade en uppdelning i vilka svordomar som användes av olika samhällsklasser under 1700-talet och början av 1800-talet.

6.1.3 Talarens och den tilltalades ålder

I det studerade materialet är det vanligast att den som yttrar ett tillmäle tillhör åldersgruppen ca 16–40 år (140 exempel) eller ca 41–60 år (105 exempel);

mer sällan är talaren äldre än 60 år eller ett barn yngre än 16.¹⁰ Också den tilltalade är oftast i åldern 16–40 år (i 159 exempel). Se tabell 5.

Tabell 5. Antal tillmälen som yttras av olika åldersgrupper respektive antal tillmälen dessa blir tilltalade med.

Tilltalad Talare	<16	ca 16–40	ca 41–60	>60	Oklart/ blandat	Totalt
<16	1	–	–	1	–	2 (1 %)
ca 16–40	13	98	16	3	10	140 (47 %)
ca 41–60	11	61	17	2	14	105 (35 %)
>60	1	–	10	1	1	13 (4 %)
Oklart/blandat	1	–	7	–	32	40 (13 %)
Totalt	27 (9 %)	159 (53 %)	50 (17 %)	7 (2 %)	57 (19 %)	300

Av tabell 5 framgår också att när talaren är ca 16–40 år är det oftast en person i samma ålder som tilltalas med ett tillmäle (98 belägg). Detta stämmer väl överens med åldern på de personer som oftast innehar huvudrollerna i dramerna. Mer intressant är kanske att det är betydligt vanligare att talaren är äldre än den tilltalade än tvärtom: 96 av de analyserade tillmälena riktas mot någon som är yngre än talaren och endast 22 mot någon som är äldre.

Bland exempel riktade mot personer äldre än talaren själv återfinns 13 av 22 exempel under den allra yngsta perioden (1975–2000). Ett sådant exempel presenteras i (4), där talaren yttrar sig så tyst att den tilltalade antagligen inte hör vad som sägs (jfr exempel (3) ovan):

- (4) FRU SÖRENSSON: Ursäkta, jag vill inte vara näsvis, men det vet ni väl ändå att ”Det sjunde inseglet”, titeln på Ingmar Bergmans film syftar på ett bibelställe?
 SIV (Fräser): Varför skulle jag veta det? Jag kan väl inte veta allt. Och jag har uppenbarligen lyckats hålla mig vid liv i fyrtio år utan den kunskapen så nödvändigare än så kan den inte ha varit. (Muttrar) Fick hon så hon teg, **jävla käring!**
 INGRID: Usch, det där tänker jag ofta på.
 SIV: Vadå?
 INGRID: Att vi är fyrtio år och inte kan nånting. (*Människor i solen*, 1997)

¹⁰ I 36 exempel framgår inte talarens ålder, och ytterligare 4 tillmälen utsägs av flera talare av olika åldrar.

I dramerna förefaller det gå att se en viss förändring över tid ifråga om åldern på den som blir tilltalad med ett tillmäle. Under den första perioden 1725–1750 yttras 66 tillmälen gentemot personer yngre än ca 40 år, men inte ett enda riktas mot en person äldre än så. I de tio senaste pjäserna från 1975–2000 har jag däremot funnit ungefär lika många tillmälen riktade mot personer som är under som över 40 år gamla, vilket framgår av tabell 6.

Tabell 6. Antal tillmälen riktade mot personer yngre respektive äldre än ca 40 år i dramerna, per tidsperiod.

Tidsperiod	Tilltalad yngre än ca 40 år	Tilltalad äldre än ca 40 år
1725–1750	66	–
1775–1800	18	6
1825–1850	16	2
1875–1900	4	4
1925–1950	56	7 ¹¹
1975–2000	26	28
<i>Totalt</i>	<i>186</i>	<i>47</i>

Utfallet kan naturligtvis bero på åldern på de rollfigurer som utgör dramats huvudpersoner. Men att så få tillmälen används mot äldre personer före mitten av 1900-talet skulle kanske också kunna tolkas som att respekten för äldre tidigare var större. I dramat *Friman eller Den enslige och de resande fruntimren* (1798) yttrar gamla mor Greta 6 olika tillmälen gentemot den yngre jägaren Sven, oftast i skämtsam ton, utan att själv bli utsatt för något enda tillmäle tillbaka. Och sonen Damon riktar aldrig något tillmäle mot sin far Orgon i dramat *Le Tartuffe eller Den skenhelige* (1730), trots att fadern okvädar honom totalt 11 gånger med en hel rad uttryck (se (1) för några av dessa). Detta kan jämföras med sönerna Georg och David, som i *Natten är dagens mor* (1982) tilltalar sina föräldrar med såväl *din uppstoppade skit* som *din gamla fitta, skitiga grisfitta* och *jävla vulkanfitta* (se (8) nedan för det förstnämnda exemplet).

¹¹ Jag har här exkluderat 10 tillmälen som en talare i åldern ca 41–60 år utslungar mot sig själv.

6.2 Tillmälen funktioner i dramerna

De excerperade 300 tillmälena kategoriserades efter vilken funktion de har i dialogen, med utgångspunkt i tre av de kategorier som redovisas utifrån Svahn (1999) i avsnitt 3.2 ovan: som uttryck för negativ affekt, gruppjargong respektive intimitet. En översikt över hur beläggen är fördelade på dessa kategorier presenteras i tabell 7, av vilken det framgår att tillmälen i dramerna inte oväntat oftast förekommer i situationer präglade av negativ affekt.

Tabell 7. Antal och andel tillmälen med olika funktioner i materialet.

Funktion	Antal tillmälen	Andel tillmälen
Negativ affekt	245	82 %
Gruppjargong	13	4 %
Intimitet	22	7 %
Oklara fall	20	7 %
<i>Totalt</i>	<i>300</i>	<i>100 %</i>

Att avgöra till vilken kategori varje enskilt tillmäle ska föras är förstås långt ifrån enkelt. För 20 tillmälen har jag inte kunnat avgöra om de används för att ge utlopp för viss irritation (dvs. mild negativ affekt) eller snarare ska tolkas som ett sätt att skapa intimitet. Kanske har de båda dessa funktioner samtidigt? Ett sådant exempel syns i (5), där två äkta makar talar med varandra:

- (5) STURE: Varför har du burit fram ”Hemmets läkarbok”?
 LINNEA: Jag? – Fråga din son som alltid letar fram den. Dom bläddrar efter naket.
 STURE: Läser. ”En enkel suspensoar gör man själv av näsdukar och ett par konserveringsringar.” För att skoja tar han fram en näsduk och knäpper upp byxorna.
 LINNEA: Sture! **Fjantmaja!**
 STURE: Vasch är Lady?
 LINNEA: Hon är väl i tamburen. (*En uppstoppad hund*, 1986)

I det följande redovisar jag först hur tillmälen används i dramdialogerna för att uttrycka negativa känslor (negativ affekt), därefter hur de kan visa positiva känslor (gruppjargong respektive intimitet). Slutligen diskuterar jag i ett tredje avsnitt vilka funktioner tillmälen kan tänkas ha i förhållande till teaterpubliken.

6.2.1 Tillmälen som uttryck för negativa känslor

Av 300 tillmälen förekommer 245 exempel (82 %) i kontexter där dessa uttrycker någon form av negativ affekt, från att talaren är lite smått irriterad på den tilltalade till att tillmålet yttras under ett regelrätt slagsmål. Som uttryck för negativ affekt kan alla exempel i (1)–(4) ovan tolkas.

I de flesta fall framkallar sådana tillmälen ingen tydlig motreaktion, utan samtalet fortsätter vidare som om ingenting hade hänt. Det händer dock att den tilltalade går i svaromål gentemot talaren, antingen genom att själv yttra ett tillmäle eller på andra sätt, t.ex. genom att säga åt talaren att hålla käften eller ifrågasätta det som sägs. Ett exempel där den tilltalade både ifrågasätter det uttryck den blivit tilltalad med och yttrar en motskymf syns i (6):

- (6) UTOMPARLAMENTARIKERN: Du ska inte tänka, du ska sjunga. Maria!
Vad gör du här med ditt krimskrams, **din subversiva kapitalisthynda?**
MARIA KLANT: Jag, kapitalisthynda liksom? Var kommer dom där socialistiska skrifterna ut som du läser, **din fareistiska parasit?** (*Borgaren och Marx*, 1970)

En annan vanlig reaktion på ett tillmäle yttrat i negativ affekt är att den tilltalade försöker blidka eller lugna ned den upprörda talaren. Ett sådant exempel återges i (7):

- (7) TRULS: Sj, god dag min kiäre Ingri. Afsides til Ingri: Det fägnar mig, at jag nu åter får se dig igen, och om du visste huru mitt hierta har längtat derefter, så skulle du hafwa medlidande — — —
INGRI: Håll mun på dig, **din matljugare**. Kanske du nu är hungrig igen. Men tro mig säkert, at du skal härefter slå felt i dina uträkningar.
TRULS: Nå, nå min kiära Ingri, war ej så hastig, och låt ej din wrede komma öfwer den, som ingen annan, än endast ock allenast din skiönhet har kunnat fångsla i de starckaste band och bojor, som finnes i werlden, ock tror jag — — — —
(*Håkan Smulgråt*, 1738)

Bland tillmälen yttrade i negativ affekt syns också flertalet belägg där det förekommer våld eller hot om våld i den närmaste kontexten runt tillmålet. Tillmälen kan alltså inte enbart fungera som en ersättning för fysiskt våld, vilket Svahn (1999:20) nämner, utan också som ett komplement till våldshandlingar. Ett exempel syns i följande beskrivning av dysfunktionellt familjeliv mellan modern Elin, fadern Martin och deras två söner Georg och David:

- (8) ELIN: O herre gud...
 MARTIN: Gud?... Ja, det skall komma från dig... Jag dödar dig om du så mycket som rör vid mig. (Skriker) *NI RÖR MIG INTE! NEJ, NI RÖR MIG INTE!* O herre gud, vad är detta! Aj! Aj! Aj!
 (De tar ifrån honom nycklarna. Georg och Elin och David utför ett dansnummer och sjunger "No, no they can't take that away from me". Georg och David svänger och kastar elegant Elin mellan sig.)
 GEORG: Jag har dom, jag har dom, jag har dom! Ligg stilla, **din uppstoppade skit!** Mamma, här är dom! Släpp honom, låt honom ligga...
 (Medan Martin fortfarande ligger kvar på golvet griper han tag i Elins klänning och sliter sönder den. Georg sparkar till honom. Martin vrålar)
 ELIN: Nej, Georg! Akta dig – du kan göra honom illa.
 MARTIN: Jag blöder! Jag blöder!
 GEORG: Res dig upp, säger jag. (*Natten är dagens mor*, 1982)

I de allra flesta fall används alltså tillmälen som uttryck för negativ affekt i dramakorpusen. Sådana exempel förekommer under alla perioder; jag har inte kunnat finna någon förändring över tid i materialet på denna punkt.

6.2.2 Tillmälen som uttryck för positiva känslor

Sammantaget är det 35 av de 300 beläggen (12 %) som inte tycks ha som funktion att ge utlopp för negativ affekt. Dessa 35 exempel återfinns i positiva sammanhang där de uttrycker grupptillhörighet eller intimitet. Eftersom det inte finns någon tydlig åtskillnad mellan dessa två funktioner kan de antagligen också uttrycka båda dessa saker samtidigt.

I avsnitt 5 angavs vilka kriterier som har använts för att avgöra om tillmälet kan tolkas som en del av ett gruppspråk: att det inte ska förekomma i en situation präglad av negativ affekt, att mer än en person inom samma umgängeskrets i dramat ska använda tillmälen på liknande sätt och att tillmälet inte ska användas inom ett kärlekspar. Utifrån dessa kriterier kan 13 av de funna uttrycken i två av dramerna, *Swenska sprätthöken* och *Sommarkvällar på jorden*, anses fungera som en del av en gruppjargong.

Komedin *Swenska sprätthöken* (1737) är det drama i vilket jag har funnit allra flest tillmälen (42 st.). Dramat har studerats i flertalet artiklar av Widmark (t.ex. 2001, 2003), som beskriver det som banbrytande i förhållande till äldre svenska komedier genom att alla kunde förstå och följa med i dramats handling, eftersom händelserna spelades fram på scenen och inte enbart återgavs som en berättelse (Widmark 2003:40). I *Swenska sprätthöken* används tillmälen både i affektladdade situationer och i sammanhang där de mest verkar fungera som en del av ett gruppspråk. De personer som främst använder sig av tillmälen som en del av en skämtsam jargong är två unga

överklasskvinnor och bästa vänner i pjäsens centrum: Fru Lotta, som är en ung änka, och Fröken Sophia. Genom dramat hinner Fru Lotta med att kalla sin bästa väninna för *din elaka Flicka*, *din leda Flicka du*, *din yrhätta* (2 gånger), *du Fiolla* och *din Fiolla* (2 gånger), allt som ett sätt att skämtsamt hämnas på väninnans retsamma kommentarer om Fru Lottas varma känslor för en viss man. Sophia använder å sin sida tillmälet *du inbundne skalck du* mot Lotta i dramat, *din galnpanna* gentemot en annan väninna, och blir dessutom själv skämtsamt tilltalad som *skalcker* av en annan av dramats rollfigurer. Se (9)–(10) för ett par exempel ur dramat:

- (9) FRÖKEN SOPHIA: Lät mig se huru du ser ut när du ä ond, jo just som då du sist sände den stackars Grefwe Hurtig från dig.
FRU LOTTA: **Kom du Fiolla** lät oss blifwa litet alfwarsamma, jag skall säga dig en underlig sak, tror du at rätt så pickhågad som jag war, för än jag wiste om min Far wille samtycka til mitt giftermål med Grefwe Hurtig, rätt så indifferent kommer mig nu den saken före. (*Swenska sprätthöken*, 1737)
- (10) FRÖKEN SOPHIA: Fy, fy Gu-Far, jag hoppas I kommer intet at sielf fria til mig, efter I börjar med ingången af alla Friare tal, ung, täck och wacker, säg bara därtil at I dör af kärlek, och jag måste blifwa wunnen, om jag icke wore willer.
AMMIRAL (*sic*) ENTERFELT: Hade jag några år tilbakars, **din skalcker du**, hwem wet, hwad jag wågade, men som jag nu är, kommer jag altid ihog, at Ålderdomen och Ungdomen dra ingalunda wäl i ett och tilhopa, gammalt Folck ha sina krämpor, bli ock gierna knarruge, och unga Flickor willja hafwa de nöijen som äro deras ålder anständige, mins min kiära Gu-Doter, tag dig aldrig en gammal Man, kom ihog, at din Gu-Far rådde dig så. (*Swenska sprätthöken*, 1737)

I *Sommarkvällar på jorden* (1984) förekommer tillmälen i en passage där dessa främst tycks fungera som en del av en lite rå gruppjargong mellan männen Fredrik, Bror och Tomas, vilka är tillsammans med varsin av dramats tre systrar. Fredrik kallar först Bror skämtsamt för *din jävla romantiker* och en halv sida senare återfinns den ordväxling mellan Bror och Tomas som återges i (11):

- (11) BROR läser från Tomas papper [...]: Det är ju bra!
TOMAS tar av skrivmaskinshuven: Jag gillar inte att folk läser innan det är klart.
BROR: **Din malliga jävel**. Det är helvetes bra. Fortsätt.
TOMAS: Jag kan inte skriva.
BROR: **Din högfärdiga fan**. Tror du jag kan skriva? Men skriver gör jag, varenda dag, jag har inte råd med annat! Skit skriver jag! Men det här ... det var bra. (*Sommarkvällar på jorden*, 1984)

Här använder Bror tillmälen i en vänskaplig situation där han samtidigt ger Tomas flera komplimanger. Mateo och Yus (2013:95) nämner just hur förolämpningar kan användas som beröm, vilket beskrivs som ett sätt för män att kunna ge uttryck för uppskattning och beundran utan att riskera att uppfattas som mesiga.

De tillmälen jag har räknat som en del av en gruppjargong kan även ha som funktion att visa närhet mellan talaren och den tilltalade. De förefaller dessutom ofta vara ett sätt att skämta med den person tillmålet riktas mot. I materialet finns ytterligare 22 exempel som inte förekommer i situationer präglade av negativ affekt, vilka jag har räknat som uttryck för intimitet. Bland dessa finns tillmälen som yttras kärleksfullt från föräldrar till barn eller skämtsamt mellan vänner och bekanta utan att det verkar finnas någon irritation eller frustration från talarens sida. Ett exempel på en sådan skämtsamt användning syns i (12):

- (12) SLARFWENFLYCHT Kommer inspringandes, ropar på Caffé och sjunger:
 Vår Ulla låg i sängen och såf Med handen under öra, Och ingen mer än
 krögarn fick låf På nyckelhålet röra.
 SCRIBONIUS: Här kan intet hin sitta längre; jag måste up i Kämnärs-Rätten.
 Går ut.
 SLARFWENFLYCHT: Hans tjänare min Poët. (til Ehrenproject.) God dag
 Cousin. (til Ölbäck.) Se, är du ock här, **din gamle förförare**. (*Sterbhuss-
 kammereraren Mulpus, eller Caffé-huset i Stora Kyrkobrinken, 1776*)

Exemplet i (12) liknar de situationer i vilka tillmälen används som en del av en humoristisk gruppjargong ovan. Tillmålet kan emellertid inte räknas till denna kategori enligt de kriterier som tidigare angavs, eftersom jag inte funnit flera personer i dramat som använder tillmälen på detta sätt.

Bland de 22 tillmälen som har tolkats som uttryck för intimitet finns 8 exempel som yttras kärleksfullt mellan en talare och en tilltalad som är älskande eller makar, eller vilka riktas mot en person talaren uppvaktar. Att tillmålet knappast kan vara ett uttryck för negativ affekt är tydligt när det framgår att talaren är mycket förtjust i den tilltalade, som i följande exempel (13) från *Swenska sprätthöken*, där lantjunkaren Torbiörn strax innan har friat till Sara¹²:

¹² I själva verket tror Torbiörn att han friat till Fru Lotta och inte till Sara som är fru Lottas kammarpiga; förväxlingar av olika slag är vanliga i dramerna från 1700-talet.

- (13) TORBIÖRN (Stiger fram och vill taga Sara i famn.)
 SARA: Litet tålmod Juncker, jag har ju sagt Er at I ej måste wara så hastig.
 TORBIÖRN: Du skall få råda för denna gången **din lilla bytinge**, men när skall jag få swar? Trå som icke börjar nu på hålla hierteligen af den lilla styggan. (*Swenska sprätthöken*, 1737)

I ett par exempel förekommer det till och med att talare och tilltalad kysser varandra efter att tillmälet yttrats, vilket väl knappast skulle ha varit fallet om det framkastats som uttryck för negativ affekt. Se följande exempel (14)–(15) från slutet av 1700-talet respektive mitten av 1900-talet:

- (14) MOR GRETA (som äfven upstådt): Du kan ock vara väl hatgirig, Anders!
 Något elak har jag väl varit; men du kan aldrig tro, huru from och god jag nu har blifvit. – Välkommen igen, hjertans Anders! Kom och omfamna din trogna, trogna Gumma!
 GAMLE ANDERS: Trogna? Ja, hvad det anbelangar, så lär du väl inte haft så svårt at vara det, i synnerhet de här senare årena! – Nå så må göra! Det är ändå länge se'n! kom hit **din stygga** då! tack skall du ha för sist! (de omfamna och kyssa hvarandra med comisk ömhet). (*Friman eller Den enslige och de resande fruntimren*, 1798)
- (15) KAJ: Tja. För resten, du har väl själv fantiserat om bröllop i dag. Har du inte?
 BETSY: Joo. **Din fuling**, det var just därför som...
 KAJ: Som va då?
 BETSY: Nej. Det var bara nåt dumt. Kyss mej Kaj. (De kysses.) (*Par om par*, 1950)

De ord som visar intimitet verkar vara av ett annat slag än de uttryck som används för att signalera negativ affekt. I exemplen ovan förekommer *lilla* i ett av tillmälena, och detta attribut förekommer i ytterligare 4 belägg från sådana situationer. Jag finner däremot inga exempel alls på att den tilltalade liknas vid ett djur, vilket annars är det vanligaste motivet för tillmälen i det excerperade materialet (se Skärlund 2019). Istället är det ord som kan tyckas ganska oförargliga som används, främst uttryck som anspelar på att den tilltalade är tokig eller kanske lite fånig eller busig: *tok/toka* (4 st.), *villpanna* (2 st.), *narr* (2 st.) och *skälm*. Här finns också uttryck som pekar ut den tilltalade som elak eller ful, men i ett skämtsamt sammanhang där detta inte verkar vara allvarligt menat: *stygga* (2 st.), *fuling*, *elaka flicka*, *otäcking*. I denna grupp förekommer också några ord som kanske främst brukar användas om barn: *bytinge* (2 st.), *tjufunge*, *krabat*. Slutligen förekommer också några andra blandade uttryck: *gamle förförare*, *landstrykare*, *slyngel* och *lilla stackare*.

Liksom ifråga om negativ affekt har jag inte kunnat finna någon förändring över tid i användningen av tillmälen som uttryck för positiva känslor i

dramerna. De tillmälen jag kategoriserat som exempel på gruppjargong återfinns under såväl den äldsta perioden (1737), som den yngsta (1984). Tillmälen för att uttrycka intimitet har jag dessutom funnit exempel på i materialet från var och en av de sex perioder som dramakorpusen är uppdelad i.

6.2.3 Tillmälen funktion i förhållande till teaterpubliken

Förutom de funktioner som tillmälen har i dramadialogerna tolkade som naturligt talspråk, finns förstås också andra syften från författarens sida med att låta rollfigurer använda sig av sådana uttryck. Dramerna är ju tänkta att spelas för en publik, vilket gör att replikerna har dubbla mottagare: de riktas inte enbart till andra på scenen utan också till publiken (jfr Melander Marttala 2006:11; Sörlin 2008:23; Conley 2010:61).

Sörlin (2008:217ff) diskuterar konfliktsekvenser i dramerna i förhållande till publiken som intrigutvecklande respektive rollkaraktäriserande. Att tillmälen yttrade i negativ affekt så sällan framkallar någon reaktion från den tilltalade kan kanske ses som ett exempel på deras intrigutvecklande egenskaper, eftersom konflikten därmed inte får någon lösning. Malmberg (2012) diskuterar hur rollfigurerna i de två dramer hon har analyserat från *Svensk dramadialog* genomgående låter bli att ge respons på varandras utspel, vilket leder till att konflikter sällan blir uppklarade utan istället hänger i luften och hela tiden finns närvarande under ytan i dialogen.

En annan viktig anledning att låta rollfigurerna använda tillmälen i dramerna är sannolikt att detta skapar humor. I de dramer som är komedier finns många exempel på att tillmälen används i dialogen som uttryck för negativ affekt, men där effekten på publiken antagligen är komisk. Ett tydligt exempel är dramat *Borgaren och Marx* (1970), som innehåller en mängd ovanliga tillmälen (se också (6) ovan):

- (16) MARIA KLANT: Jag tror att det verkligt revolutionerande i vår tid, det är *modet*. Kläderna göra [sic] mannen. Genom kläderna upplever man en socialistisk gemenskap med det förflutnas armod liksom, såväl som med framtidens teknokrati. Kläder *befriar*...
- UTOMPARLAMENTARIKERN: *Kläder?*
- MARIA KLANT jublar: *Kläder!!!* Med kläderna följer liksom den fysiska befrielsen från borgerligheten.
- UTOMPARLAMENTARIKERN ryter: Du kan stoppa opp dina gamla paltor i röven, *liksom!* Hur kan man befria sej genom att sätta på sej? Det är Marx som befriar, **din gamla Wallenbergsservett!** (*Borgaren och Marx*, 1970)

Antagandet att tillmälen ofta används för att roa teaterpubliken styrks också av konstaterandet att sådana uttryck verkar vara mer frekventa i komedier än i andra dramer i korpusen.

7 Sammanfattande diskussion

Den undersökning som redovisats här har syftat till att undersöka vilka som använder respektive tilltalas med tillmälen, liksom vilken funktion sådana uttryck fyller, i de 45 dramerna i korpusen *Svensk dramadiolog* (1700–2000). Dessutom ville jag ta reda på om användningen av sådana uttryck förändras över tid i materialet. Det är nu möjligt att sammanfatta studiens viktigaste resultat.

När det gäller vilka som använder tillmälen i dramerna har det visat sig att det är vanligare att män både yttrar och är föremål för sådana uttryck än kvinnor. Detta beror emellertid till stor del på att männens talutrymme generellt är större i pjäserna. Resultatet är annars inte särskilt oväntat eftersom män brukar vara mer positivt inställda till svordomar än kvinnor (se t.ex. Stroh-Wollin 2010). Lite mer överraskande är kanske att tillmälen i dramakorpusen inte verkar fungera som klassmarkörer på samma sätt som svordomar tycks göra i pjäser från 1700-talet och början av 1800-talet. Till skillnad från svordomar, som i Stroh-Wollins (2014) undersökning användes i störst utsträckning av underklassen under denna tid, är bruket av tillmälen mest omfattande bland överklassen under 1700- och 1800-talet, och under 1900-talet bland medelklassen. Detta resultat stämmer däremot väl med Sörlins (2008:85) undersökning av konfliktsituationer i samma material. I hennes studie var konflikter vanligare mellan högreståndspersoner i dramerna än mellan personer av lägre klass under 1700- och 1800-talet, och under 1900-talet vanligast inom medelklassen. Dramernas huvudpersoner återfinns också vanligtvis inom dessa grupper (jfr Melander Marttala 2004:16), vilket säkert delvis förklarar att de också är de mest frekventa tillmälesanvändarna. Någon skillnad ifråga om vilka uttryck som används av kvinnor respektive män eller av personer ur olika samhällsklasser har jag emellertid inte kunnat finna i materialet. I Stroh-Wollins (2008, 2014) undersökning fanns sådana skillnader i valet av svordomsuttryck både mellan könen och mellan olika samhällsklasser under 1700-talet och början av 1800-talet.

I det excerperade materialet är det mycket ovanligt att någon ur de lägre klasserna tilltalar någon ur över- eller medelklassen med ett tillmäle; när detta sker görs det i allmänhet så tyst att den tilltalade inte kan höra det. Samma mönster finner Conley (2010:61) i Shakespeares pjäser: personer med högre status kan öppet förolämpa underordnade personer, men det omvända sker

endast bakom ryggen på den överordnade. Detta beror förstås på att det kan vara förknippat med repressalier att skymfa någon med mer makt. Falk (2011:163) diskuterar hur de bestraffningar som utmättes för förolämpningar på 1600-talet kan ses i ljuset av att ärans, det sociala anseendets, betydelse var central. G. Andersson (1998:164) beskriver hur verbala angrepp riktade uppåt i hierarkin sågs som särskilt allvarliga och kränkande i rättsprotokoll från 1600-talet och början av 1700-talet, eftersom de innebar att talaren försökte skaffa sig ett symboliskt överläge gentemot den tilltalade. Sådana angrepp riktade uppåt var också belagda med strängare straff än kränkningar mellan jämlikar i 1734 års lag (G. Andersson 1998:152, se fotnot 12). Att tillmälen i de äldre dramerna så sällan riktas mot en äldre person kan kanske delvis förklaras på liknande sätt med att äldre tidigare hade större makt och visades mer respekt än idag. Denna inställning gentemot äldre förefaller dock ha förändrats över tid i materialet: i de yngsta dramerna tilltalas såväl föräldrar som äldre personer som talaren inte känner med uttryck som *grisfitta* och *jävla käringhelvete*.

Ett av de intressantaste resultat som framkommit i arbetet anser jag vara att tillmälen inte enbart förekommer i situationer som kan tyckas väntade, nämligen som uttryck för negativ affekt. I drygt en tiondel av fallen återfinns sådana ord istället i sammanhang där de kan ses som exempel på gruppjargong, skämtsamhet eller intimitet mellan familjemedlemmar, nära vänner, älskande eller äkta makar. Sådana belägg återfinns under hela den studerade perioden, från början av 1700-talet till idag. Svahns (1999:24f) påpekande att tillmälen som en del av en gruppjargong huvudsakligen används av ungdomar, ofta humoristiskt, har också visat sig stämma väl in på användningen av tillmälen mellan unga kvinnor i ett 1700-talsdrama. Det är dock inte vilka uttryck som helst som används i positiva situationer, utan oftast ord som beskriver den tilltalade som lite knäpp eller knasig, till exempel *tok*, *villpanna* och *narr*.

Det citat som inledde artikeln, *Skynda dig din Slinka*, yttrat av Madame Petronella gentemot sin piga, har visat sig innehålla en tillmälesanvändning som delvis är typisk för dramerna i korpusen *Svensk dramadialog*: att det är en person ur överklassen som yttrar sig i negativ affekt är det vanligaste i materialet. Däremot är det inte särskilt vanligt att en kvinna använder ett tillmäle mot en annan kvinna i dramerna, och inte heller så ofta som ett tillmäle används gentemot en person av lägre klass än talaren själv som man kanske skulle kunna tro. Vanligast är istället att det är en man som tilltalar någon ur samma samhällsklass med ett tillmäle.

Referenser

- Ambjörnsson, Fanny (2004). *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Andersson, Gudrun (1998). *Tingets kvinnor och män: genus som norm och strategi under 1600- och 1700-tal*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Andersson, Gudrun (1999). *Hora och hundsfott: manligt och kvinnligt okvädande under 1600- och 1700-tal*. I: Boström Andersson, Rut (red.). *Ordets makt och tankens frihet: om språket som maktfaktor: Humanistdagarna vid Uppsala universitet 1999*. Uppsala: Uppsala universitet. S. 53–65.
- Andersson, Lars-Gunnar (1985). *Fult språk: svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlsson.
- Andersson, Lars-Gunnar & Trudgill, Peter (1990). *Bad language*. Oxford: Blackwell.
- Beers Fägersten, Kristy & Stapleton, Karyn (2017). Introduction. Swearing research as variations on a theme. I: Beers Fägersten, Kristy & Stapleton, Karyn (red.). *Advances in swearing research: new languages and new contexts*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. S. 1–15. DOI 10.1075/pbns.282.01int
- Conley, Thomas M. (2010). *Toward a rhetoric of insult*. Chicago: University of Chicago Press.
- Edlund, Lars-Erik (1980a). ”Gack ey som en stum fisker.” Kring djurbeteckningar i sekundär användning från skoldramats epok. I: Nordmark, Dag (red.). *Sättstycken och stickrepliker. Drama- och teaterstudier tillägnade Sverker Ek på 50-årsdagen 19 januari 1980*. Umeå. S. 59–98.
- Edlund, Lars-Erik (1980b). ”Hör Man hwad ästu för een frijs?” Två grupper invektiv i skådespel från skoldramats epok. I: Nordström, Folke (red.). *Vitterhetsnöjen. Läsning för humanister och andra. Till Magnus von Platen den 1 maj 1980*. Umeå. S. 47–67.
- Edlund, Lars-Erik (1996). ”Kudh förbanne tigh tu Horakaxa.” Lite om vardagsspråk och språkblandning i några 1600-talstexter. I: Moberg, Lena & Westman, Margareta (red.). *Svenskan i tusen år: glimtar ur svenska språkets utveckling*. Stockholm: Norstedt. S. 70–87.
- Einarsson, Jan (2004). *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Falk, Erik (2011). *Verbala förolämpningar i 1630-talets Uppsala: en historisk talaktsanalys*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hughes, Geoffrey (1991). *Swearing: a social history of foul language, oaths and profanity in English*. Oxford: Basil Blackwell.
- Jay, Timothy (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science*, vol. 4, nr 2. S. 153–161. DOI 10.1111/j.1745-6924.2009.01115.x
- Jay, Timothy & Janschewitz, Kristin (2008). The Pragmatics of Swearing. *Journal of Politeness Research*, vol. 4. S. 267–288. DOI 10.1515/JPLR.2008.013
- Johansson, Lars-Erik & Karlsson, Anna-Malin (2017). Från korrelation till konstruktion. I: Håkansson, David & Karlsson, Anna-Malin (red.). *Varför språkvetenskap? Kunskapsintressen, studieobjekt och drivkrafter*. Lund: Studentlitteratur. S. 57–74.
- Ljung, Magnus (1984). *Om svordomar: i svenskan, engelskan och arton andra språk*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Malmberg, Anja (2012). Interaktion för konflikt. Hur dialogen upprätthåller teatertextens konfliktsituation. *Språk och stil*, vol. 22, nr 2. S. 93–126.

- Mateo, José & Yus, Francisco (2013). Towards a cross-cultural pragmatic taxonomy of insults. *Journal of Language Aggression and Conflict*, vol. 1, nr 1. S. 87–114. DOI 10.1075/jlac.1.1.05mat
- Melander Marttala, Ulla (2004). *Män och kvinnor i dramadialog från två sekler*. FUMS Rapport nr 213. Uppsala: Uppsala universitet.
- Melander Marttala, Ulla (2006). *Samtal och scenmiljö i svenska dramer*. (Svensk dramadialog 8 = FUMS Rapport nr 221.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Melander Marttala, Ulla (2012). Dramadialog i datorn. Artikeln bygger på en presentation hållen vid konferensen Dramawebben – möte mellan teori och praktik, 24 februari 2012. Tillgänglig: <https://litteraturbanken.se/forfattare/MelanderMarttalaU/titlar/DramadialogIDatorn/sida/I/faksimil#dw> [hämtad 2020-04-27].
- Melander Marttala, Ulla & Strömquist, Siv (2001). *Korpusen Svensk dramadialog. Användarhandbok*. FUMS Rapport nr 202. Uppsala: Uppsala universitet.
- Melander Marttala, Ulla & Östman, Carin (2000). *Svensk dramadialog under tre sekler – en projektbeskrivning*. FUMS Rapport nr 200. Uppsala: Uppsala universitet.
- Nevalainen, Terttu (2015). What are historical sociolinguistics? *Journal of Historical Sociolinguistics*, vol. 1, nr 2. S. 243–269. DOI 10.1515/jhsl-2015-0014
- Nordberg, Bengt (2007). Om språksociologiska aspekter på språkhistorien. I: Elmevik, Lennart (red.). *Nya perspektiv inom nordisk språkhistoria. Föredrag hållna vid ett symposium i Uppsala 20–22 januari 2006*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur. S. 89–105.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg och Erik Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. Del 4: Satser och meningar. Stockholm: Svenska Akademien.
- SAOB = *Svenska Akademiens ordbok* (1893–). Orden *galge* 1929 i band 10, spalt G37, *sakta* 1965 i band 24, spalt S218, och *tillmäle* 2004 i band 34, spalt T1311. Lund. Tillgänglig: <<http://www.saob.se/>> [2020-12-22].
- Skärlund, Sanna (2019). Din gamla Wallenbergsservett! Förolämpningar i dramer 1700–2000. I: Möller, Daniel (red.). *Vetenskapssocieteten i Lund Årsbok 2019*. Lund: Lunds universitet. S. 85–104.
- Stapleton, Karyn (2010). Swearing. I: Locher, Miriam A. & Graham, Sage L. (red.). *Interpersonal Pragmatics*. Berlin: Mouton de Gruyter. S. 209–306.
- Stenström, Anna-Brita (2017). Swearing in English and Spanish teenage talk. I: Beers Fägersten, Kristy & Stapleton, Karyn (red.). *Advances in swearing research: new languages and new contexts*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. S. 157–181. DOI 10.1075/pbns.282.08ste
- Stroh-Wollin, Ulla (2008). *Dramernas svordomar: en lexikal och grammatisk studie i 300 års svensk dramatik*. FUMS Rapport nr 224. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Stroh-Wollin, Ulla (2010). Fula ord – eller? En enkät om attityder till svordomar och andra fula ord. FUMS Rapport nr 230. Uppsala: Uppsala universitet.
- Stroh-Wollin, Ulla (2014). In the company of the devil and Our Lord through three centuries: swearing in Swedish dramas. I: Rathje, Marianne (red.). *Swearing in the Nordic Countries: Copenhagen 6 December 2012*. København: Dansk Sprognævn. S. 175–197.
- Strömquist, Siv (2003). Svensk dramatik på svenska scener under tre hundra år. I: Strömquist, Siv (red.). *Svenska på scen: språk och språkanvändning i svensk dramatext från tre sekler*. Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 12–36.

- Svahn, Margareta (1999). *Den liderliga kvinnan och den omanlige mannen: skällsord, stereotyper och könskonstruktioner*. Stockholm: Carlsson.
- Svensk dramadialog*. Korpus med 45 dramer 1700–2000. Tillhandahållen av Inst. för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Svensk ordbok* (2009). Ordet *tillmäle* i webbversionen av ordboken på <<https://svenska.se/so/?id=54217&pz=7>> [2020-09-15].
- Sörlin, Marie (2008). *Att ställa till en scen: verbala konflikter i svensk dramadialog 1725–2000*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Widmark, Gun (2001). Svenska sprätthöken som stilkälla. I: Allén, Sture (red.). *Gäller stam, suffix och ord: festskrift till Martin Gellerstam den 15 oktober 2001*. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning. S. 446–462.
- Widmark, Gun (2003). *Swenska sprätthöken* som samtidsdrama. I: Strömquist, Siv (red.). *Svenska på scen: språk och språkanvändning i svensk dramatext från tre sekler*. Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 37–58.

Bilaga

Tabell 1. Dramer i korpusen *Svensk dramadialog* (1700–2000), antal ord dessa dramer uppgår till samt antal för undersökningen excerperade tillmälen från dessa dramer (genomläst urval markerat med *).

Period	Drama	Årtal	Antal ord	Antal excerpterade tillmälen
1725–1750	*Le Tartuffe eller Den skenhelige	1730	22 018	18
	*Svenska sprätthöken	1737	28 233	42
	Den afwundsuke	1738	14 557	–
	Håkan Smulgråt	1738	25 723	4
	*Den lyckelige banqueroutieren	1753	19 846	4
	<i>Totalt period 1</i>			<i>110 380</i>
1775–1800	*Sterbhus-kammereraren Mulpus eller Caffé-huset i Stora Kyrkobrinken	1776	7 441	2
	Några mil ifrån Stockholm	1787	11 816	2
	*Kusinerna eller Fruntimmers-sqvallret	1791	13 809	3
	Fabriks-flickan	1796	14 366	9
	*Friman eller Den enslige och de resande fruntimren	1798	16 195	9
	<i>Totalt period 2</i>			<i>63 630</i>
1825–1850	*Pröfnigen	1842	11 599	5
	*Hittebarnet	1847	8 115	3
	Barnhusbarnen eller Verldens dom	1849	36 753	4
	Syskonen eller Hattarnas och Mössornas sista strid	1849	25 764	–
	*Tidens strid eller Det bästa kapitalet	1850	14 118	10

	<i>Totalt period 3</i>		96 350	22
1875– 1900	*Räddad	1882	16 438	2
	Sanna qvinnor	1883	15 239	1
	Vårflod	1884	23 855	–
	Fadren	1887	14 761	5
	I telefon	1887	5 010	–
	*Aldrig i lifvet	1890	18 576	–
	Affärer	1890	24 758	–
	En tvekamp	1892	27 578	–
	Farligt umgänge	1896	5 876	–
	*Lejonets unge	1896	18 617	–
		<i>Totalt period 4</i>		170 710
1925– 1950	*Swedenhielms	1925	21 141	26
	Sonja	1927	17 835	4
	Rötmånad	1928	16 322	3
	Den heliga familjen	1932	25 502	22
	Ett brott	1933	32 260	2
	*Midsommardröm i fattighuset	1941	13 620	13
	Clearing	1945	19 916	2
	Skuggan av Mart	1948	18 907	–
	Dockdans	1949	13 642	2
	*Par om par	1950	22 435	22
		<i>Totalt period 5</i>		201 580
1975– 2000	*Borgaren och Marx	1970	15 781	32
	Barnet	1977	15 341	–
	Natten är dagens mor	1982	33 096	15
	*Sommarkvällar på jorden	1984	17 004	8
	En uppstoppad hund	1986	23 047	16
	VD	1987	11 556	1
	Skärbrännaren	1987	8 261	–
	I lodjurets timma	1988	15 201	3
	Idlaflickorna	1993	6 051	–
	*Människor i solen	1997	17 151	6
		<i>Totalt period 6</i>		162 490
Totalt			805 140	300